

БЕОГРАД

15–18. 9. 2004.

Бранко Тошовић
Корелационе законитости у падежном систему
С. 111-123

**РАЗВОЈ МОДЕРНОГ
СРПСКОГ ЈЕЗИКА**

34₁

БЕОГРАД, 2005.

Бранко Тошовић
Graz

КОРЕЛАЦИОНЕ ЗАКОНИТОСТИ У ПАДЕЖНОМ СИСТЕМУ

1. Падежни облици образују различите односе, рецимо: (1) Ударио је *џас мачку*. – (2) Ударио је *џас у мачку*. – (3) Ударио је *џас на мачку*. – (4) Ударио је *џас за мачком*. – (5) Ударио је *џас ђед мачку*. – (6) Ударио је *џса мачком*. – (7) Ударио је *џса на мачки*. – (8) Ударио је *џса ђед мачком*. – (9) Ударио је *џса ђод мачком*. – (10) Ударио је *џса крај мачке*. – (11) Ударио је *џса ђоред мачке*. – (12) Ударио је *џсом мачку*. – (13) Ударио је *џсом ђо мачки*. У примјерима 1–5 *џас* означава вршиоца радње, у 6–11 објекат, а у 12 и 13 средство. Примјер 4 и 5 се разликују од осталих тиме што глагол *удариџи* долази у пренесеном значењу '(по)трчати'. Једне падежне конструкције имају висок степен компатибилности (1 и 2, 12 и 13), а друге се семантички разликују (1 и 12). Односи у реченицама 10 и 11 су синонимског типа. Постоје и антонимијски парови (6 – 12). Будући да се сваки наведени падеж може довести у везу са другим, поставља се питање како те односе анализирати. Проблем је и у томе што постоји ограничени број падежа (свега седам) и неограничени број односа.¹ Падешки релевантним можемо сматрати следеће: **1)** однос идентичности, конверзије (конверзивни однос), (не)зависности (/не/зависни однос), (не)обавезности (/не/обавезни однос), (не)потчињености, партитивности (партитивни однос), припадности/посесивности, сличности, супротности, таутологије (таутолошки однос), **2)** анафорски, временски (темпорални), значењски (семантички), (ин)директни, катафорски, категоријални, квантитативни (количински), (не)компатибилни, (не)маркирани, (не)равноправни, облигаторни, опозицијски, посесивни, просторни, парадигматски, рекцијски, рефлексивни, реципрочни, синкретички, синонимски, синтагматски, слободни, транзитивни, узајамни, узрочни, факултативни, формални, функционални, хетерогени, хомогени однос. У анализи природе падежних односа једно од рјешења је да се они доведу у везу са корелационим параметрима, који одражавају све врсте односа (схема 1).

¹ У Корелационој синтакси спомиње се око 920 различитих односа (Тошовић 2001).

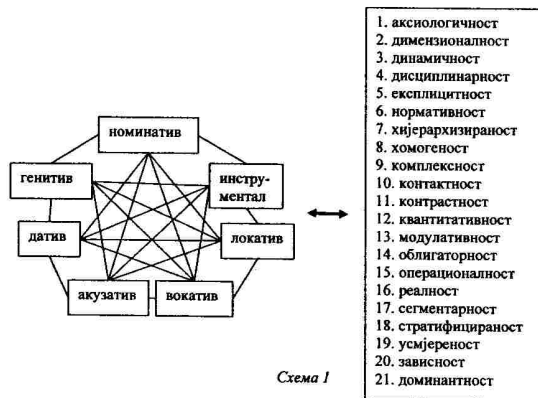

Схема 1

Наше тумачење интеракције „падеж ↔ врста односа” састоји се у следећем: у првој фази утврђује се општи систем корелација, осмишљава њихова глобална структура, проналазе системске вриједности. У другој фази врши се разграничење између двију врста односа: 1. периферних, ефемерних, корелационо нерелевантних и неинтересантних, 2. формално, семантички, функционално и категоријално битних. Прву групу илуструју примјери типа Петар спава у *кући*. ↔ Петар је остао без *куће*. ↔ Петар прича *о кући*, у којима је семантичка разлика изразита па стога нису посебно важни за корелациону анализу.² С друге стране, падежи у реченицама *У креветима* леже рањеници. ↔ *На креветима* леже рањеници. ↔ *По креветима* леже рањеници... стварају однос интересантан за корелациону граматику. То је, прије свега, однос блискости, сличности и идентичности.

2. Ако доведемо у везу падеже са основним језичким доминантама – формом, значењем, функцијом и категоријом, добићемо следећи модел.

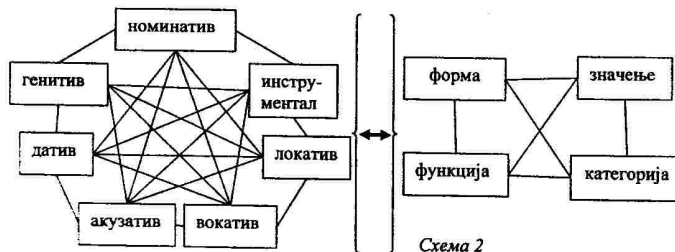

Схема 2

Корелацију може образовати иста падежна форма (Лежим у *креветима* ↔ *на креветима*.) и различите форме (Ишли су као *гомила* ↔ попут *гомила*). Што се тиче значења, падежну везу чине исте форме са истим

² Овај систем се односи на класичну синтаксу, конкретно за то који падеж коју син-

или сличним значењем (*Живим у селу. Живим на селу.*) и иста форма са различитим значењем (*Цртам оловком браћу = 1. 'цртам братовом оловком', 2. 'правим цртеж мога брата'*). У односу на функцију у интеракцију ступају падежни облици у идентичној синтаксичкој позицији (нпр. номинатив и генитив у служби вршиоца радње: *Окућайћор је село спалио.* ↔ *Село је спаљено од сјране окућайћора.*) или различитој (рецимо, генитив у функцији вршиоца радње и објекта: *Дуго је трајало подучавање браћу.* = 1. 'подучавање које је вршио брат', 2. подучавање које је вршено над братом'). Категоријално корелацију чине падежи исте категорије (рецимо, категорије живог: *Браћу спава.* ↔ *Браћу се спава.*) и различитих категорија, нпр. номинатив ↔ акузатив и категорија живо ↔ неживо (*Видим балван.* ↔ *Видим балвана.*), номинатив ↔ једнина? множина (*Коњ је корисна животиња.* ↔ *Коњи су корисне животиње.*), номинатив ↔ категорија рода (*Он није дошао ? Оно није дошло.*). Корелациона вриједност одређеног падежа расте (1) бројем односа у које он ступа или може ступити, (2) степеном компатибилности (спојивости) и комплементарности (надопуњавања), (3) неочекиваносту, непредвидљивошћу, оригиналношћу везе.

3. Падежи образују цјеловит систем односа – падежни корелационал. Он се састоји од два подсистема: падежног диференцијала, који чине семантички неподударни падежи (*Сат је у руци.* ↔ *Сат је на руци.* ↔ *Сат је њи руци.*), и падежног категоријала, који обухвата компатибилне односе варијативног и синонимског типа (*Свира на џићари.* ↔ *Свира џићару.*). Падежни облици могу долазити у оквиру и падежног диференцијала и падежног категоријала. Уп.: *лицу* ↔ *у лицу* ↔ *на лицу* ↔ *по лицу* ↔ *о лицу* ↔ *према лицу* ↔ *ка лицу* ↔ *захваљујући лицу* ↔ *унајточ лицу* ↔ *ујркос лицу* ↔ *захваљујући лицу* ↔ *прошљивно лицу* ↔ *налик лицу* итд. У анализи оваквих односа појављују се два питања: а) колико један облик, без обзира на падежну припадност, може имати корелација (у претходном случају облик *лицу* образује 12 односа са 23 члана у само два падежа – дативу и локативу), б) колико један облик ступа у семантички блиске односе са другим облицима исте ријечи (падежна парадигма ријечи *лице* даје више корелационих група: 1. *ка лицу* ↔ *према лицу*, 2. *на лицу* ↔ *по лицу*, 3. *унајточ лицу* ↔ *ујркос лицу* итд.).

Постоје двије врсте падежног категоријала: први чине неутрални падежи (нпр. *Држим дијете у крилу.* – *Држим дијете на крилу.*), а други неутрални и експресивни падежни облик (нпр. *Вино пије Краљевић Марко* ↔ *Краљевићу Марко*). У категоријалу се реализују различити облици падежне транспозиције, на чијој основи настају падежне метафоре.

4. Падежи образују два основна вида односа – синтагматски и парадигматски. Синтагматски падежни односи долазе у форми линеарног низања. Овај однос је заснован на комбинацији и сукцесивности (формални показатељ је стрелица у десно: →, рецимо номинатив → Н, Г, Д, А, В, И, Л).

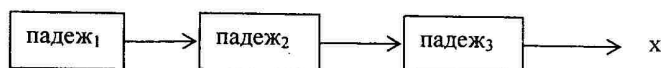

Схема 4

Парадигматски систем падежних односа има следећи изглед:

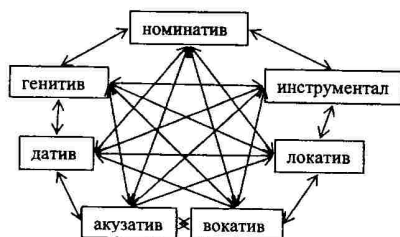

Схема 3

Тај однос се базира на еквивалентности, сличности, подударности, синонимичности и антонимичности (као формални показатељ служи двострука стрелица: $\leftrightarrow$, нпр. номинатив $\leftrightarrow$ Н, Г, Д, А, В, И, Л).

5. Синтагматски одређен падеж није повезан са свим падежима већ само са оним који су компатибилни са конкретном линијском организацијом реченице, тј. са оним који су реализовани. Овај однос има двочлану структуру – постоји управни члан и зависни члан, при чему се у једном случају добија хомогена корелација (ако падеж₁ тражи падеж₂, нпр. Петар је *кайићен њима*.), а у другом хетерогена (уколико глагол или придјев захтијева појаву одређеног падежа, рецимо *Читам књижу*. – Он је задовољан *посићнућим усјехом*.).

Схема 5

У хомогеном односу долази адномимални падеж (падеж коме отвара мјесто други падеж). У хетерогеном односу појављује се адвербални падеж (падеж коме глагол отвара мјесто) и приадјективни падеж (падеж коме придјев отвара мјесто). У неким контекстима може се исти однос реализовати у хомогеној и хетерогеној вези: (1) Он је *задовољан посићнућим усјехом*. – Изразили су *задовољство посићнућим усјехом*. – (2) Дуго смо се *возили колима*. – *Вожња колима* трајала је дуго. Такав однос назива се рекцијским.

Теоретски сваки падеж може на синтагматском плану образовати седам корелационих парова, односно отворати мјесто за других шест (укључујући и самога себе): 1. номинатив $\rightarrow$ номинатив, 2. номинатив $\rightarrow$

генитив, 3. номинатив → датив, 4. номинатив → акузатив, 5. номинатив → вокатив, 6. номинатив → инструментал, 7. номинатив → локатив. Ти парови дају 49 потенцијалних линијских корелација, нпр. номинатив:

Схема 6

Како се падежи међусобно повезују показује следећа реченица: Пред *мном* се, опет, *џланинском долином*, окруженом са *свију сћрана брдима*, расула *сјеркасћа*, *влажна мађла*, па се, *с ове сћране до мене*, бјеласа и каткад *на џовршини* лагано залелуја. (Петар Кочић: Кроз маглу). Она почиње инструменталом, (*џреда мном*) који отвара мјесто за инструментал₂ (*џланинском долином*), па онда долази генитив, (*са свију сћрана*) да би се појавио инструментал₃ (*брдима*). Слиједи номинатив (*сјеркасћа*, *влажна мађла*), генитив₂ (*с ове сћране*) и генитив₃ (*до мене*). Реченица се завршава локативом (*на џовршини*). Дакле, у корелацију ступају четири падежа: генитив и инструментал (три пута) те номинатив и локатив (једном).

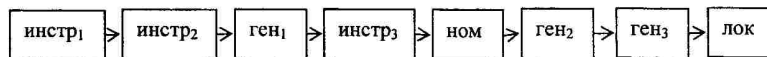

Схема 7

У наредној реченици падежни низ има другачију конфигурацију: То је *она џешка јесенска мађла која једноџ јуџра* ненадно осване, и *коју*, истом кад подобро застуди, *љуџи зимски вјеџрови у сћраином урлику* распрште и некуд далеко, далеко пред *собом* отјерају. (Петар Кочић: Кроз маглу). У њој се појављује пет падежа: номинатив₁ (*она џешка јесенска мађла*), номинатив₂ (*која*), генитив (*једноџ јуџра*), акузатив (*коју*), номинатив₃ (*љуџи зимски вјеџрови*), локатив (*сћраином урлику*), инструментал (*собом*). У обје реченице једино није реализован вокатив. Падежи се могу контактено низати до одређене границе, рецимо у наредној реченици уланчено је шест падежних облика: То је *била рана на кољену од џада на земљу са дрвџа џреко оџраде*. Природа ријечи са падежима (имена) не даје већу могућност нагомилавања падежа, поготово истих, па стога падежна „кобасица” није ни честа ни препоручљива (тешка је за разумијевање и стилски проблематична). Понављање истог падежног облика назива се падежном реитерацијом. За њену појаву највише услова даје генитив, тачније посесивни генитив. Низање тога падежа посебно је карактеристично за називе, рецимо у реченици „Заказан је сусрет код *џредсједника*”.

Извршног комитетa Централног одбора Партије пензионера Државне заједнице Србије и Црне Горе." употребљено је осам именичких облика генитива. Други падеж који може отворити више мјеста истом падежу јесте номинатив. До тога долази обично употребом придева и замјеница у називима (*Социјалистичка Федеративна Република Југославија*) или у оквиру апозиције (*ријека Велика Морава*). Вокатив испољава сличне могућности (*Господине Владимире Пејровићу! Поштована госпођо професорице Марковић!*). Остали падежи имају већа ограничења за појаву истог падежа и обично су, попут номинатива, чланови апозиције: Приближавамо се *граду Београду*. – Видимо *град Београд*. – Он живи у *граду Београду*. Конструкције са номинативом трансформисаним у акузатив задржавају десни распоред падежа: Видио сам *председника Извршног комитета Централног одбора Партије пензионера Државне заједнице Србије и Црне Горе*. Овдје је само прва именица у акузативу, док су све остале у генитиву. То се односи и на друге падеже (датив, вокатив, инструментал, локатив). Реитерација инструментала долази у оваквим примјерима: Зову га *лажомом*, али не и *варалицом*. Она се најлакше реализује у вишечланим антропонимима (Наталија је била очарана *Александром Сергејевичем Пушкином*). Исти падеж може да се употреби уз поновљене приједлоге: То бијаше у *граду у Београду*. Удвајањем приједлога појачава се, истиче значење. Таквих примјера има доста: У муњевитом налету на својим брзим коњима доспјела је 1242. године из далеких централноазијских области и једна монголска хорда *до њод* саме улцињске зидине. (Предлог 1). Интересантно је удвајање приједлога уз различите падеже у истом контексту, чиме се нарушава граматичка норма, рецимо (1) *са* (инструментал) и *без* (генитив): Ова услуга подразумева предају порука претплатницима Пејдинг Система Србије *са и без директне комуникације са ојератером*. (*www Са – без*) (2) *за* (акузатив) и *против* (генитив): *За и против Италијана*. (*www За – против*).

Синтагматски падежни однос нуди двије могућности: (а) да именица отвара мјесто за неку „непадежну” врсту ријечи, (б) да иза једног падежног облика дође други. Овај однос има једносмјерни карактер и иде слијева на десно. У великом броју случајева контактено наслањање једног падежа на други не условљава дати падежни однос, већ то омогућује карактеристична за српски језик слобода у низању ријечи. Такав је случај са корелацијом номинатив ↔ акузатив (*Пејар Марка ударио!*), генитив → инструментал (*Ишао је без одјеће обалом.*), генитив ↔ локатив (*Остао је до зоре у крчми*), датив → локатив (*Захвали се браћу на расјанку.*), акузатив → номинатив (*Чита књижу Иван.*). Контактна неусловљеност једног падежа другим је посебно карактеристична за вокатив, који теоретски може да дође иза сваког падежа (вокатив не изражава никакав однос, већ служи за обраћање, побуђивање и дозивање)³: генитив → вокатив (*Нема књиже,*

³ „Ипак има случајева када се облик вокатива налази у неком односу према другим ријечима. Ту, у првом реду, треба навести вокативске синтагме *Јест, браћо и друзи* [...]” (Дешић 1981: 147). Вокатив може, наставља Дешић, да буде управна ријеч за од-

лик је обавезно праћен приједлогом (тип **Б**) и падежни облик је обавезно праћен одредбом (тип **В**). Она констатује да питање синтаксичке обавезности још увијек није ријешено на задовољавајући начин, а једва да се и пришло његовом рјешавању. Милка Ивић је уочила граматичку улогу обавезног детерминатора уз поједине падежне облике (рецимо уз квалитативни или темпорални генитив морају обавезно стајати одредбе: *човек косе* ништа не значи, нити *долазим среде*) те закључује да такав падежни однос добија смисао тек убацивањем придјевске одредбе (*човек седе косе*, *долазим идуће среде*) – Ивић 1961: 182. „Има граматичких категорија које искључиво постоје у обавезним синтаксичким односима (квалитативни и темпорални генитив) [...]” – Ивић 1961: 184. Милка Ивић сматра да посесивни генитив живи као блокирана форма типа **В**.⁶ Словенски генитив никад није у слободној форми, увијек је са одредбом временски генитив без приједлога (дошао је *прошлог љећа*), временски акузатив долази без приједлога (*једно вече* сам га срела), а такође квалитативни генитив (*човјек сиједе косе*) и квантитативни акузатив (*цео хљеб*) – Ивић 1959. Словенски језици познају категорију блокираног инструментала којим се обележавају односи изразито адвербијалног карактера (Ивић 1959: 162).⁷ Као и сви остали словенски језици, српскохрватски показује тежњу ка ликвидирању слободних падежних облика за обележавање времена (Ивић 1957: 161). Облигаторни однос тиче се и (не)обавезности приједлога. Значење субјекта и директног објекта реализује се без помоћи приједлога, а значење циља и друштва је обавезно праћено приједлогом (Ивић 1959: 151). „Словенски падежни облици, уколико означавају неку од основних синтаксичких функција (субјекатску или објекатску) обавезно остају слободни, тј. не могу бити принудно, доследно везани за присуство предлога или какве одредбе.” (Ивић 1961: 186). „Падежи просторног односа (= сви зависни падежи) имају уза себе обавезно приједлог изузев инструментала (ићу *йућем*, журити *улицом*).” (Ивић 1957: 146).⁸

⁶ Синтаксичку обавезност Милка Ивић разматра у још једном раду и истиче да су формалну страну синтаксичких односа први темељно почели испитивати представници америчке (јелске) школе дистрибуционалиста (Ивић 1961).

⁷ „Инструментал карактеристичне појединости је значењски и функционално близак квантитативном генитиву. Са овом семантичко-синтаксичком сродношћу стоји свакако у директној вези и појава обавезне морфолошке везаности за присуство одредбе, која је, видели смо, подједнако карактеристична за оба ова „атрибутска падежа” у српскохрватском језику.” (Ивић Ивић 1957: 156). Инструментал стоји по својој семантичкој вриједности у опозицији с акузативом (нагиње *чућуrom* – *чућуру*) – Ивић 1953-1954: 204.

⁸ „По ономе, додуше, што кажу наше граматике изглед да се и датив може јавити без предлога за одмеравање просторних односа [...] Кад год локализација акта радње у простору постане релевантна, употреба предлога уз датив јавља се као обавезно морфолошко обележје.” (Ивић 1957: 147-148).

У анализи синтагматске корелационе вриједности појединих падежа дошли смо до закључка да сваки падеж без изузетка отвара мјесто за све друге падеже, укључујући и дати падеж. Ограничења намеће контекст појединачно. На овоме плану централно је питање колико су падежи синтагматски компатибилни и какве комплементарне комбинације образују. Прелиминарна анализа и запажања сугеришу сљедеће закључке. Номинатив не испољава већа синтагматска ограничења у односу на друге падеже. Што се тиче генитива, најслабија је синтагматска корелација са номинативом, јер се та корелација реализује, прије свега, захваљујући инверзији (Дошао је *висока сџаса младић*). Датив има такође лабаву корелацију са номинативом. Слаба синтагматска корелативност заступљена је и у односу акузатива и номинатива. Пошто не изражава никакав однос, вокатив може да отвори мјесто сваком другом падежу. Као и наведени падежи, инструментал је синтагматски слабо корелативан са номинативом (таква се веза обично реализује уз подршку инверзије). Генитив, датив и акузатив граде типичан диференцијални однос, тј. однос у који они ступају са различитим значењима, нпр. инструментал и генитив („Режем *ножом мога брата*.”) образују хомонимску корелацију – генитив може да означава припадност ‘режем братовим ножем’ и објекат, пацијенс ‘кога режем?’. Локатив отвара мјесто за номинатив, прије свега у непотпуном и номинативним реченицама.

Падежни синтагматски односи испољавају различит степен линијске супституције без промјене значења. Нпр. номинатив → номинатив (*Ријека Сава* споро тече. ← *Сава Ријека* споро тече.), номинатив → генитив (Ово је *књижа мога брата*. ← Ово је *мога брата књижа*.), номинатив → акузатив (*Пећар Марка* ударио. ← *Марка Пећар* ударио.), номинатив → вокатив (*Стиже Пећар, сесџро*. ← *Стиже, сесџро, Пећар*.), номинатив → локатив (*Пришао је младић у црном манићилу*. ← *Пришао је у црном манићилу младић*). У највећем броју случајева може се извршити замјена првог падежа другим а да граматичка структура остане коректна и да се не промијени значење. Углавном, падежне синтагматске конверзије дају три групе падежних односа: 1. граматички коректне и смисаоно идентичне (датив → датив: *Споро* смо се приближавали *колима граду*. ← *Споро* смо се приближавали *граду колима*.; локатив → локатив: *Бићу у граду Београду*. → *Бићу у Београду граду*.), 2. граматички коректне али смисаоно другачије (*Пећар Марка* ударио. → *Марко Пећра* ударио.; номинатив → инструментал: *Дошао је оџац са сином*. → *Дошао је син са оцем*.), 3. граматички коректне али бесмислене (номинатив → генитив: *Уђе дјевојка дуће косе*. → *Уђе дућа коса дјевојке*., номинатив → локатив: *Живи као бубреж у лоју*. → *Живи као лој у бубрежу*.).

6. Парадигматски сви су падежи међусобно повезани и ниједан од њих није изолован од другог, тако да падеж А може да има значење или функцију падежа Б...Х. Падежни парадигматски однос има двосмјерни и реверзибилни карактер. Сваки падеж образује седам парова: 1. номинатив

↔ номинатив, 2. номинатив ↔ генитив, 3. номинатив ↔ датив, 4. номинатив ↔ акузатив, 5. номинатив ↔ вокатив, 6. номинатив ↔ инструментал, 7. номинатив ↔ локатив. У овој интеракцији разликује се (1) однос облика једног те истог падежа, (2) однос облика различитих падежа. Први однос назваћемо интракатегоријалним, други интеркатегоријалним. Тако генитив₁ и генитив₂ творе падежни интракорелационал (рецимо Нема *Пере* ↔ *Пера*.), док генитив и акузатив дају падежни интракорелационал (Дај ми *хљеба* ↔ *хлеб*.). Ако су облици компатибилни, они чине падежни категоријал (први примјер). Посљедња реченица је типичан случај корелације семантички неподударних падежа (генитив означава дио, а акузатив цјелину). Основу падежног парадигматског односа чини идентичност, сличност, различитост, синонимичност, антонимичност. Он може бити двојак: 1. са разликом у значењу, 2. са одређеним степеном компатибилности (што даје могућност замјене једног падежа другим без веће или никакве смисаоне разлике). Први однос долази у оквиру падежног диференцијала, други у оквиру падежног категоријала.

Ако се суди по тежини налажења примјера, може се закључити следеће. Номинатив испољава низак степен парадигматске корелативности са локативом и углавном ступа с њим у однос на бази конверзије. Оба се падежа и синтагматски суштински разликују: док се номинатив никада не употребљава са приједлогом, локатив обавезно тражи ову врсту ријечи. Генитив је слабо корелативан са вокативом. Датив не испољава већу корелативност са вокативом и локативом. То исто не чини акузатив у односу са вокативом, који опет показује максималну корелативност са номинативом. Инструментал показује висок степен корелативности са генитивом, акузативом и локативом, али му је слаба интеракција са вокативом. Локатив се одликује већом корелативношћу са генитивом и акузативом и сиромашнијом са дативом и вокативом. Али ово су само тезе настале у почетној анализи и на ограниченом корпусу које треба провјерити на ширем материјалу.

Падежи понекад образују трочлани парадигматски однос: Ишао је *на киши* ↔ *по киши* ↔ *под кишом*. – Било је то *на мјесечини* ↔ *по мјесечини* ↔ *под мјесечином*. – Он говори *сйране језике* ↔ *сйраним језицима* ↔ *на сйраним језицима*. – Шта се дешава *идуће субојџе* ↔ *идућу субојџу* ↔ *субојџом* ↔ У саодносу у *прољеће* ↔ *на прољеће* ↔ (*следећеџ, џрошлоџ*) *прољећа* – приједлог *на* указује на сасвим одређено, конкретно годишње доба (у теорији А. Белића индикатив), а предлог у само констатује да је радња извршена у то вријеме, тј. као релатив (дато запажање потврђује и Танасић 1999).

7, На **семантичком плану** падежи образују сложен систем односа. Компатибилне односе могу градити два или више падежа. Они се обједињавају око идентичног значења. Дисбаланс између малог броја падежа и великог броја значења (схема 8) рјешава се полисемијом, односно тиме што падежи изражавају више значења. Тако, значење₁ може да буде реали-

зовано помоћу падежа₁, падежа₂,... падежа_х. У досадашњем истраживању (тачније пилот-анализи) запазили смо да највише падежа има значење атрибута, слиједе значења циља, објекта, мјеста, времена. Затим долази **(а)** начин, поређење, узрок, **(б)** припадност, заједница, средство), **(в)** вршилац радње, изузимање, количина [мјера и степен], намјена, намјера, правац. Најмање су заступљена следећа значења: цјелина, дио, допуна, допуштање, доспијевање, дозивање, друштво, интересовање, искључивање, издвајање, корист и штета, материја, носилац особине, носилац збивања, обраћање, одвајање, оловљавање, особина, погодба, поријекло, пратилац, саучесник, стање, заклињање, замјена.

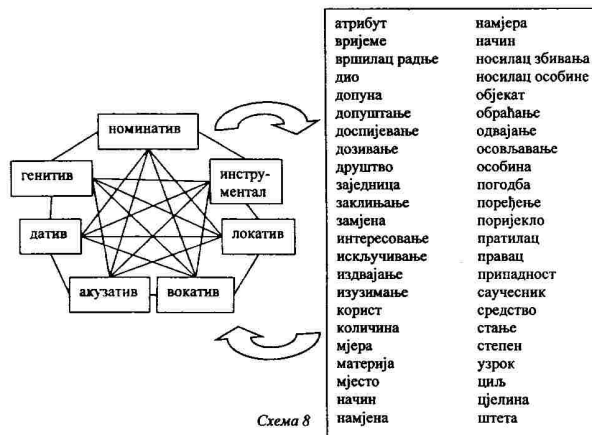

Схема 8

8. На функционалном плану постоји широка мрежа падежних односа. Већина падежа долази у служби већине чланова реченице. Најшире могућности за интеракцију падежа и чланова реченице нуди предикат и апозиција, који отварају мјесто за свих седам падежа. Апозиција је најкомпатибилнија са падежом, јер се слаже с њим – како се падеж мијења тако се мијења и она. Најмању функционалну флексибилност испољава номинатив, који углавном долази као субјекат, именски предикат и апозиција.

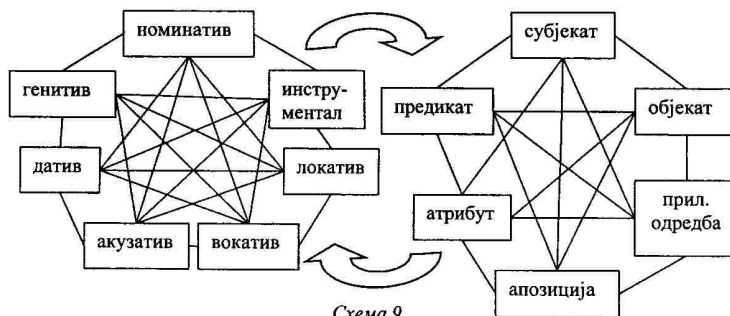

Схема 9

9. На крају можемо извући неколико основних закључака. (1) Ограничен број падежа ствара готово неограничен број односа. (2) Постоје релевантне, мање или никако релевантне падежне интеракције. (3) Падежитворе хомогене односе (формалне, семантичке, категоријалне, функционале) и хетерогене (формално-семантичке, семантичко-функционалне итд.). (4) Сваки падеж испољава у односу на други/друге мањи или већи степен блискости. (5) Падежи стварају општи систем односа – падежни корелационал, који се састоји од падежног диференцијала (подсистема некомпатибилних, семантички неподударних падежа) и падежног категоријала (подсистема компатибилних падежних односа). (6) Синтагматски одређени падеж није повезан са свим падежима већ само са оним који су компатибилни са конкретном линијском организацијом реченице, тј. коју су реализовали. Овај однос има двочлану структуру – постоји управни члан и зависни члан, при чему је у једном случају та корелација хомогена а у другом хетерогена. (7) Једна од централних падежних корелација је зависност. Постоје три њене врсте: а. узајамна зависност (интердепенденција) када падеж₁ не може без падежа₂, а падеж₂ не може без падежа₁, б. једнострана зависност (детерминација), када падеж₁ не може без падежа₂, али падеж₂ може без падежа падежа₁, в. слободна зависност (констелација), када ниједан падеж не претпоставља постојање другог. (8) Синтагматски сваки падеж отвара мјесто за све друге падеже (питање је само када и колико). (9) Падежни синтагматски односи омогућују појаву различитог степена линијске супституције. (10) Падежи образују парадигматски однос, који има двосмјерни и реверзибилни карактер. (11) На семантичком и функционалном плану падежи ступају у сложен и изукрштан систем веза.

Кључне ријечи: корелација, падеж, падежни однос, падежни корелационал, парадигматски однос, синтагматски однос

Литература

Дешић 1981: Дешић, Милорад. Вокатив у српскохрватском језику. – In: Научни састанак слависта у Вукове дане. – Београд. – Бр. 7. – С. 147–157.

Ивић 1957: Ивић, Милка. Једно поглавље из граматике нашег модерног језика – систем месних падежа. – In: Годишњак Филозофског факултета. – Нови Сад. – Књ. II. – С. 145–158.

Ивић 1959: Ивић, Милка. Српскохрватски падежни облици обавезно праћени одредбом као помоћним морфолошким знаком. – In: Годишњак Филозофског факултета. – Нови Сад. – Књ. IV. – С. 151–163.

Ивић 1961: Ивић, Милка. О појавама синтаксичке обавезности. – In: Годишњак Филозофског факултета. – Нови Сад. – Књ. VI. – С. 180–190.

Ившић 1970: Ivšić, Stjepan. Slavenska poredbena gramatika. – Zagreb: Školska knjiga. – 434 s.

Танасић 1999: Танасић, Срето. Временска употреба конструкција на + акузатив и у + акузатив са именицама које значе годишња доба. – In: Наш језик. – Београд. – XXXII/1–2. – С. 15–23.

Тошовић 2001: Tošović, Branko. Korelaciona sintaksa. Projektional. – Graz: Institut für Slawistik der Universität Graz. – 456 S.

Извори

Петар Кочић: Кроз маглу: http://www.rastko.org.yu/rastko-bl/kocic/pkocic-lirskeproze_1.html, 2.

Предлог 6: www.beograd.org.yu/cms/view.php?id=1824.

њњњ за – против. њњњ.новости.цо.јоу/вест.пхп?вест=933&рубрика=Фелјтон, Истраживање „За и против амнестије”... њњњ.медијаклуб.цг.јоу/занимљиви/занимљиви11-99/заним-17-2.хтм.

www са – без: www.telekom.yu/SajtTelekoma/Paging/Osnovne_usluge.htm).

Бранко Тошовић

КОРЕЛАЦИОННЕ ЗАКОНОМЕРНОСТИ В ПАДЕЖНОЙ СИСТЕМЕ

(Резюме)

В анализе падежных отношений автор пришел к следующим основным выводам. Ограниченное число падежей образует неограниченное число отношений, некоторые из которых являются релевантными или же менее важными. Падежи образуют гомогенные отношения (формальные, семантические, категориальные, функциональные) и гетерогенные (формально-семантические, семантико-функциональные и т. д.). Каждый падеж по отношению к другому/другим проявляет определенную близость. Падежи образуют общую систему отношений – падежный корреляционал, состоящий из падежного дифференциала (подсистемы несовместимых, семантически не совпадающих падежей) и падежного категориала (подсистемы совместимых падежных отношений). Синтагматически определенный падеж связан не со всеми падежами, а только с теми, которые являются совместимыми с конкретной линейной организацией предложения. Такое отношение имеет двухчленную структуру – существует управляющий и управляемый член, причем в одном случае их связь бывает гомогенной, а в другом – гетерогенной. Одной из центральных падежных корреляций является зависимость. Существуют три ее разновидности: взаимная, односторонняя и свободная. Каждый падеж открывает место для всех других падежей в зависимости от каждого конкретного контекста. Падежные синтагматические отношения позволяют различную степень линейной субституции. Все падежи парадигматически взаимосвязаны. Эти отношения отличаются двунаправленностью и обратимостью. На семантическом и функциональном уровнях падежи образуют сложную систему отношений. Корреляционный подход в толковании падежей проявляет свои достоинства, в частности, в том, что в нем не ставится вопрос, что является морфологическим, а что синтаксическим, т. е. не проводится строгое разграничение между ними.